

Shënime për ditën e shkëmbimeve rreth blegtorisë

Tirana - 9 / 11 / 2021

© A. Garnier (Karaburun, Albania, 2016)

**AMBASSADE
DE FRANCE
EN ALBANIE**

*Liberté
Égalité
Fraternité*

Bashkëorganizuar nga Ambasada Franceze dhe shoqata AIDA

AIDA

Association Internationale pour le Développement de l'Agroenvironnement
International Association for agro-environmental Development
Shoqatë Ndërkombëtare për Zhvillimin e Agro-mjedisit

O. Crouteix, A. Garnier, C. Bernard, F. Lerin (2022). Shënime për ditën e shkëmbimeve rreth blegtorisë, 9 nëntor 2021 në Tiranë (Shqipëria). Combaillaux: Association AIDA.

Janar 2022

Aktualitet i ri mbi blegtorinë në Evropë - François Lerin (AIDA)

Blegtoria, si bujqësia (dhe për më tepër të gjithë sektorët ekonomikë), sot vihen në pikëpyetje për metodat e tyre të prodhimit dhe trajektoret e tyre të transformimit nga urdhëra që rezultojnë nga nevoja e detyrueshme për të filluar tranzicionin mjedisor: lufta kundër ndryshimit të klimës (dhe emetimeve të gazeve serrë), tranzicioni i energjisë, ruajtja e biodiversitetit, përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore.

Megjithatë, në sektorin e blegtorisë, ekziston një ndarje në metodat e prodhimit midis, nga njëra anë, blegtorisë intensive në stalla të përhershme dhe, nga ana tjetër, blegtorisë kryesisht (për të mos thënë përgjithësisht) "në livadhe" ose "në kullota".

Këto ferma nuk paraqiten në të njëjtën mënyrë përballë urdhërave të tranzicionit mjedisor, dhe një nga pyetjet është të dimë nëse blegtoria kulltore (në kuptimin e gjerë) mund të përfitojë nga eksternalitetet e saj pozitive - në kontrast me eksternalitetet negative të bujqësisë intensive.

Tre arsye kryesore mund të veçohen.

E para është se blegtorja pastorale ose kullotja në natyrë siguron kushte minimale të mirëqenies së kafshëve, si dhe një cilësi përfundimtare të produktit të lidhur me ushqimin natyral, ndryshe nga e ashtuquajtura bujqësi e përqëndruar në të cilën kafshët nuk shohin kurrë një fije bari dhe të ushqehen nga produkte që rrjedhin nga praktikatat intensive të prodhimit (miell soje, misër-silazh që kërkon ujë të konsiderueshme, etj.). Gjithashtu, çmimet e këtij ushqimi nuk i nënshtrohen rritjeve drastike siç janë ato të drithit dhe foragjereve të "importuara" në fermat intensive.

E dyta është se kjo llojë blegtorie prodhon eksternalitete pozitive përse i përket peizazheve dhe mirëmbajtjes së mjediseve të hapura. Në Mesdhe, kjo ka një rëndësi të madhe, veçanërisht në luftën kundër zjarreve në pyje dhe në veçanti këtyre "megazjarreve" shumëfishimin e të cilëve na i premtan ndryshimet klimatike. Pastoralizmi është gjithashtu një faktor në ruajtjen e të ashtuquajturit biodiversitet gjysmë-natyor që lidhet me këto sisteme antropogjene. Gjithashtu ai favorizon dhe promovon ruajtjen e racave lokale të kafshëve që përshtaten shumë më mirë me kushtet klimatike dhe gjeografike të tokave - krahasuar me racat e përzgjedhura dhe të homogjenizuara gjenetiki për cilësitë e tyre të prodhimit (mish ose qumësht), por shpesh të përshtatura dobët dhe keq në ajër të hapur dhe hapësirat e pjerrëta ose saltuciane). Prandaj ky mbarështim kontribuon në ruajtjen e agrobiodiversitetit.

Së fundi, ndërsa mishi i kuq peshon shumë në bilancin karbonik të bazës sonë ushqimore dhe që është e nevojshme të zvogëlohet konsumi i tij, hulumtimet tregojnë se kafshët e mbajtura në sisteme pastorale - të ushqyera në kullota të përhershme ose në toka (pyje, zona fertile) - kanë një bilancë karbonik më të mirë sesa bujqësia intensive... Kështu, "ha më pak, por ha më mirë" (mish), është një slogan që mund të mbështesë në mënyrë të përsosur blegtorinë si prioritet dhe të nxjerrë në pah cilësinë e produkteve që vijnë prej tyre.

Çështja e tokës dhe menaxhimi i tokave pastorale e pyjore nga bashkitë shqiptare - Orianne Crouteix (AIDA)

Sistemet e pronësisë mbi tokën tregojnë një larmi të madhe situatash dhe varen veçanërisht nga tre faktorë: grupi i rregullave dhe standardeve; mjedisi dhe natyra e burimeve; produktet e territorit. Faktorë që janë të ndryshueshëm në hapësirë dhe në kohë. Burimet pastorale shpërndahen në lloje shumë të ndryshme toke, si makie kënetat ose shkurre, pyje dushku, gështenja ose ahu, livadhe, kullota në lartësi të mëdha, zona djerrë ose të kultivuara, skajet e ligatinave... Në Shqipëri, blegtoria është në thelb kulltore dhe për këtë arsye shfrytëzon ndjeshëm hapësirat natyrore ose gjysmë natyrore. Kjo bujqësi kulltore është thelbësore në luftën kundër zjarreve në pyje, ruajtjen e peizazheve, ruajtjen e biodiversitetit dhe

prodhimin e ushqimit cilësor në sasi. Prandaj, duket e rëndësishme të analizohet prona e tokës dhe ajo e burimeve baritore, në mënyrë që të identifikohen pikat e rëndësishme në aksesin në burime në bazën e shumicës dërrmuese të sektorëve të blegtorisë në vend. Gjatë studimit tonë¹, një vëmendje e veçantë i është kushtuar identifikimit të praktikave dhe organizatave lokale bazuar në veprimin kolektiv.

Në Shqipëri, burimet pastorale mund të vijnë nga lloje të ndryshme tokash.

- Bujqësi private dhe e fragmentuar sipas rishpërndarjeve të vitit 1991 dhe ligjit të tokës nr. 7501.
- Pyje dhe kullota bashkiakë, bashkitë kanë përgjegjësinë dhe menaxhimin pas një procesi të gjatë dhe kompleks decentralizimi i cili përfundoi në fund të vitit 2015 dhe në fillim të vitit 2016.
- Pyje dhe kullota shtetërore nën menaxhimin, për shembull, të agjencive rajonale për zonat e mbrojtura.
- Pyje ose kullota private të kthyer rast pas rasti sipas ligjit nr.7698 që nga viti 1994.

Këtij organizimi të ardhur nga reforma të njëpasnjëshme i mbivendoset logjika të fshatit të ndarjes së tokës dhe burimeve pastorale. Nëse ka shumë veçori në organizimin e përdorimeve nga subjektet e fshatit, ka një rregullsi në formën e zonimit të organizuar në rrethe koncentrike (shih figurën 1). Rrethi i parë, më i afërt me shtëpitë i përgjigjet hortusit, domethënë kopshtit të kultivuar. Rrethi i dytë përbëhet nga toka të punueshme (agrarë), shpesh toka e privatizuar në vitin 1991. Përtej tokës bujqësore, një rreth i tretë përfshin saltusin: pyjet cungishte të shfrytëzuara përgjithësisht për dru zjarri, disa livadhe, bimesi e perzier ose shkurre dhe vargmale. Toka më e afërt me tokën bujqësore shpesh përdoret nga linja të ndryshme për shfrytëzimin e një burimi, si rezervat e druve të zjarrit ose të foragjereve për dimër. Tokat më të largëta konsiderohen përgjithësisht si toka të përbashkëta të një fshati ku çdo anëtar i komunitetit mund të shfrytëzojë burimet sipas rregullave preçe dhe të sakta. Ka raste ku tokat e përbashkëta të fshatrave ndahen në dy zona: musha ose mera për tokat me bimësi të përzier dhe shkurre ose bjeshkë për kullotat malore.

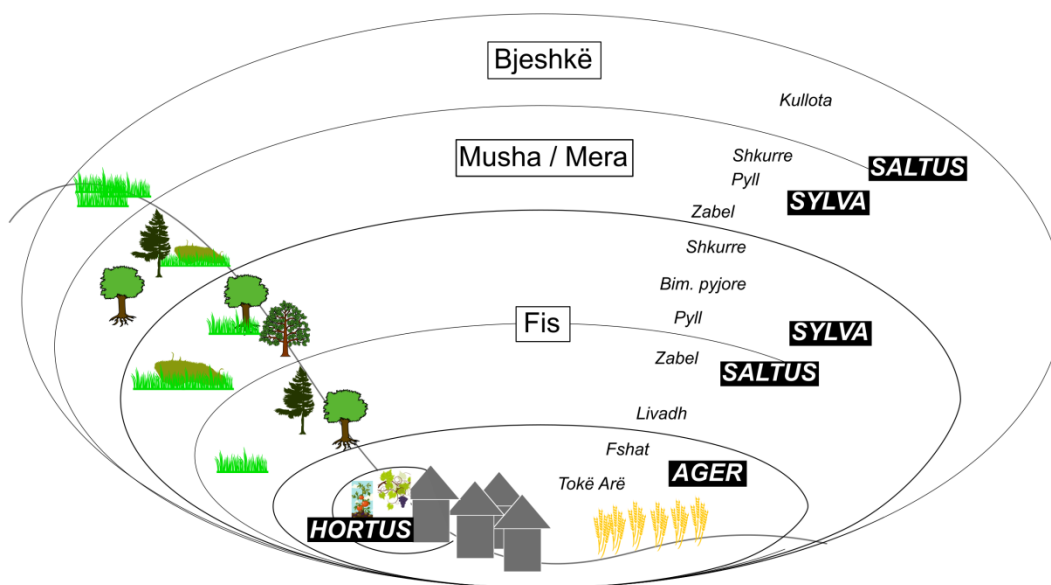

Figura 1 : Skema e organizimit të përdoruesve të tokave për rreth fshatit (O. Crouteix, 2021).

¹ Elementet e paraqitura këtu janë rezultatet paraprake të studimit të titulluar "Toka pastorale në Shqipëri: Nga mozaiku i trashëguar në çështjet bashkëkohore socio-mjedisore mesdhetare" kryer nga Orianne Crouteix në vitin 2021 dhe financuar nga AFD (Agence Française de Développement) si pjesë të komponentit "Prodhim, shkëmbimi dhe zhvillimi i njohurive" të "Projekti për mbështetjen e zhvillimit të politikave të tokës". Ky projekt zbatohet me mbështetjen e CTFD (Comité Technique Foncier et Développement).

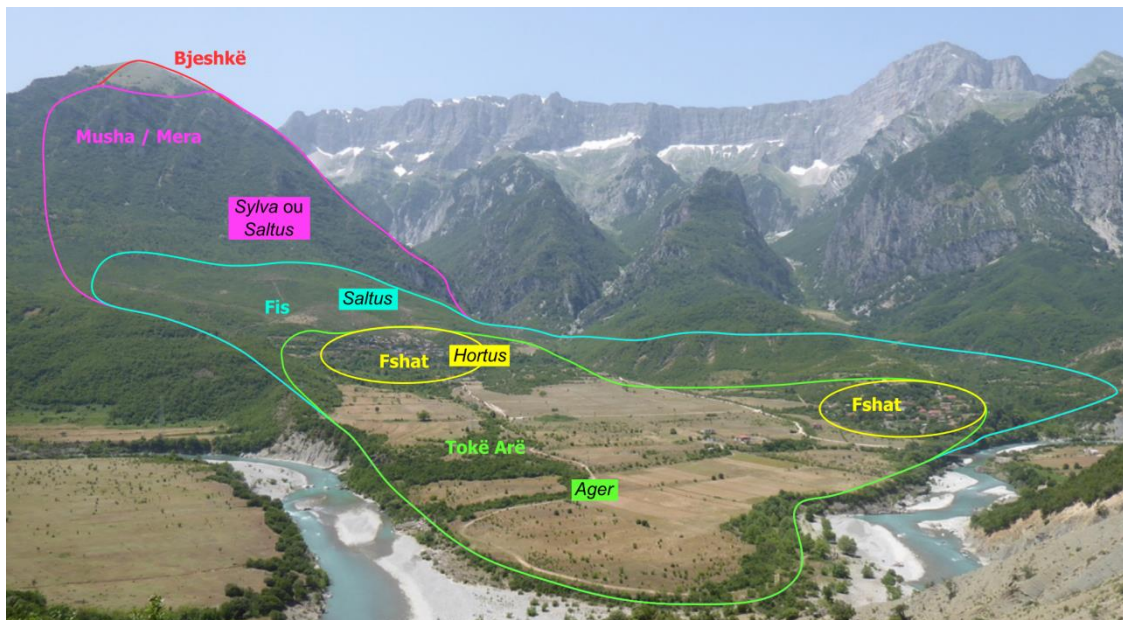

Figura 2 : Skema e organizimit të përdoruesve të tokave për rreth fshatit (O. Crouteix, 2021).

Për të ilustruar diversitetin e situatave lokale, studimi investoi tre territore në të cilat sistemet agrare dhe pjesa blegtorale ishin bërë tashmë objekt studimi nga grupi ynë: Hasi (në veri-lindje), masivi i Rrungajës (në qendër, Korçë), dhe Dukati e gadishulli i Karaburunit (Vlorë, në jug) (shih figurën 3). Në çdo zonë kemi qëndruar dhe punuar një javë ku u kryen 6, 18 dhe 13 intervista gjysmë të strukturuar përkatësisht ndërmjet mesit të qershorit dhe fillimit të korrikut 2021. Këto intervista u zhvilluan si me menaxherët e bashkive apo zonave të mbrojtura, ashtu edhe me mbarështuesit që përdorin burimet pastorale. Më pas, në vjeshtën e vitit 2021, u bë një kthim në çdo territor për të rafinuar, saktësuar rezultatet e studimit.

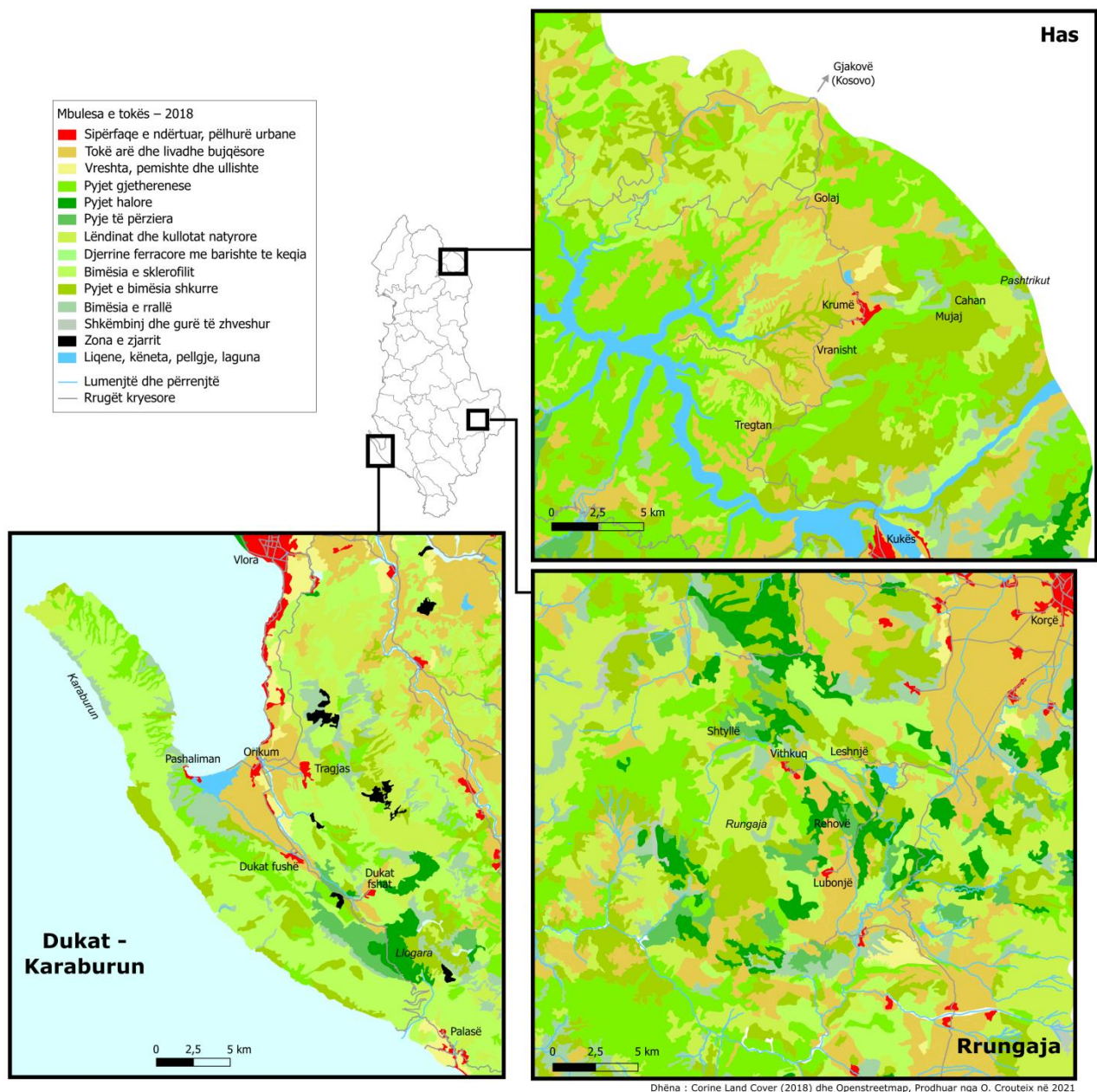

Figura 3 : Llojet e tokave në 2018 për tre territoret e studimit (O. Crouteix, 2021).

Në këto tre territore është vënë re një diversitet i madh i menaxhimit dhe praktikave të burimeve pastorale. Megjithatë, është e rëndësishme të vihet re një element transversal: përdorimi i inventarit të pyjeve dhe kullotave të vitit 1981 (nganjëherë i shtjelluar edhe në vitin 1982) nga drejtuesit e tre bashkive (Krumë - Has, Korçë dhe Vlorë) dhe nga Agjencia e Zonave të Mbrojtura e Vlorës. Ky inventar është përdorur gjithmonë nga organet e menaxhimit lokal, pavarësisht përpjekjeve për të kryer inventare të reja, veçanërisht nëpërmjet bashkëpunimit dypalësh ose shumëpalësh që nga mesi i viteve 1990. Këto njësi menaxhimi përdorin këtë inventar për ndarjen e parcelave dhe kapaciteteve pastorale. Ky inventar ka avantazhin e të qenit i saktë, gjithëpërfshirës dhe i njohur nga menaxherët dhe përdoruesit, duke u pranuar me konsensus nga të gjithë aktorët. Nga ana tjetër, kufizimet kryesorë të tij janë: nga njëra anë vjetërsia e tij (40 vjeç!) dhe nevoja për përditësim për sa i përket sipërfaqes së pyjeve dhe kullotave, nga ana tjetër, formati i tij i shkruar me dorë dhe jo jomaterial, i cili kufizon shkëmbimet rreth këtij mjeti dhe në veçanti me donatorë të huaj ose vendas.

Në përgjithësi, subjektet menaxhuese japin me qira parcela të përcaktuara si kullota në inventarin e vitit 1981 për mbarështuesit. Këto qira janë 100 lekë për bagëtitë e imëta (dhi dhe dele) dhe 800 lekë për

bagëtisë e trasha (d.m.th. afërsisht 0,80 euro dhe 6,60 euro, që korrespondon me shumën të vogël në dukje edhe për mbarështuesit shqiptarë, por duhen krahasuar me produktet e tyre 10 litra qumësht dhe blihen me 600 lekë dhe 10 litra qumësht deleje me 1000 lekë nga baxhot në çdo territor të studiuar). Bashkia Korçë lëshon kontrata me mbarështues për një periudhë trevjeçare, me pagesë vjetore. Në Vlorë, bashkia dhe agjencia e zonave të mbrojtura lidh kontrata me mbarështuesit për një sezon (qoftë dimëror ose veror). Sipas shumicës së mbarështuesve të takuar, pavarësisht nga këto qira, ka pak ose aspak investim në këto toka (ndërtimi i rezervuarëve, mirëmbajtja e kabinave, etj.). Shumica e mbarështuesve të takuar i kanë marrë me qira këto parcela për disa vite (shpesh më shumë se 10 vjet), dhe ata kanë mundësinë të grupohen së bashku për të marrë me qira një parcelë dhe në këtë mënyrë të ndajnë kostot dhe punën (në veçanti ruajtjen dhe kullotën e bagëtive). Njësitë që japin me qira parcelat dhe subjektet drejtuese kanë në prioritet blegtorët e fshatrave të zonës.

Në Has nuk ka kontrata qiraje mes bashkisë dhe mbarështuesve. Kjo mungesë e qirave është ndoshta një trashëgimi e investimeve të përqendruara kryesisht në zonat pyjore. Prandaj, shfrytëzimi i burimeve pastorale bazohet në logjikën e fshatit dhe në ndarjet ndërmjet prejardhjeve dhe fshatrave të paraqitura më sipër. Për shkak të rënies shumë të ndjeshme të numrit të barinjve dhe të blegtorisë, kërkesa për burime pastorale është relativisht e ulët dhe për këtë arsye burimet në dispozicion janë mjaft të bollshme. Si rrjedhojë, ekziston një formë tolerance për barinjtë që të përdorin burimet pastorale (në thelb shtresën barishtore) më afër hambarit të tyre dhe më të lehtë për t'u aksesuar, edhe sikur të jene të ardhur nga një fshat tjetër e me prejardhje tjetër.

Së fundi, në Dukat, logjikat e fshatit njihen aq shumë sa i mbivendosen qirave ligjore të bëra nga bashkia dhe agjencia e zonave të mbrojtura. Në fakt, barinjtë shpesh paguajnë dy qira për të njëjtën parcelë: një herë subjektit menaxhues përgjegjës për parcelën, një tjetër anëtarëve të familjes që pretendojnë "pronësinë" e saj sipas ndarjeve të fshatit, këto toka quhen edhe "tokat e gjyshit". Disa blegtorë përdorin "tokën e gjyshit" të tyre, dhe ju mjafton, kështu që ata paguajnë vetëm një qira të entitetit menaxhues.

Në masivin e Rungajës (bashkia Korçë), 840 hektarë kullotë dhe 260 hektarë pyll i janë kthyer nga gjykatat një banori të Korçës që pretendonte pronësinë. Në këtë mënyrë këto toka janë bërë private. Këto kullota, pas një forme ankandi me telefon, i jepen me qira ofertuesit më të lartë për një verë, blegtoreve që vijnë nga qarku i Vlores ose nganjehere edhe i Sarandes me shtektime të medha të tufëve (transhumanitet). Disa blegtorë marrin me qira një pjesë të këtyre 840 hektarëve dhe shpesh ata bashkohen në çifte për të kryer transhumanizimin (shtetgtimin e tufëve) dhe për të ndarë punën në terren dhe kostot e qirasë. Është e vështirë të dihet saktësisht çmimi i qirasë së kullotave private, por fermerët e mëdhenj transhumanitë të intervistuar thanë se kishin paguar nga 5,000 deri në 5,800 euro këtë vit për 500 dele.

Shumica e mbarështuesve të takuar kanë një tufë dhish ose delesh, ka pak tufa të përziera. Për barinjtë e dhive, është më e lehtë të përdoret toka e përbërë me bimësi shkurre rreth fshatit dhe disa më pas nuk marrin me qira parcela kullotash nga entiteti administrues pasi mund të përfitojnë dhe u mjaftojnë hapësirat përreth fshatit të identifikuar si makie ose shkurre në inventarin e vitit 1981.

Është e rëndësishme të theksohet se këto sisteme pastorale dhe përdorimet e burimeve pastorale janë dinamike dhe ndryshojnë vazhdimisht, veçanërisht sipas tre faktorëve të përmendur më sipër: rregullave dhe normave; mjedisi dhe natyra e burimeve; aparatin prodhues të territorit.

Tërësia e rregullave dhe normave evoluojnë sipas ndryshimeve legjislative në nivel kombëtar (procesi i transferimit të bashkive, reformat territoriale, kthimi dhe privatizimi i tokave të caktuara etj.) dhe ndryshimeve në logjikën e fshatit përsa i përket përvetësimit dhe ndarjes së hapësirave të caktuara.

Si mjedisi ashtu edhe bimësia e pranishme në çdo parcelë ndryshojnë me shpejtësi me kalimin e kohës. Për shembull, disa parcela bujqësore të pastruara në kohën e komunizmit dhe të privatizuara e të

parceluara sipas ligjit të tokës në vitin 1991, sot janë lënë djerrë. Bimësia barishtore më pas mbulon parcelat të cilat shpesh përdoren nga tufat e fshatit. Nëse aktiviteti blegtoral vazhdon të zvogëlohet në Shqipëri, ka shumë të ngjarë që këto zona të fshihen dhe të rikonizohen nga bimësia shkurre (shpesh të favorshme për përhapjen e zjarreve në pyje).

Mjetet e prodhimit po zhvillohen gjithashtu në çdo territor. Shembull: në Dukat, shumë baxho janë mbyllur vitet e fundit, por afërsia me zonat turistike të Llogarasë dhe Vlorës ofron dalje interesante për mbarështuesit, kështu që blegtoria mbetet një dinamizëm i caktuar. Në Korçë rruga është tashmë e asfaltuar deri në Shtyllë nëpërmjet Vithkuqit, gjë që u mundëson mbarështuesve të konkurrojnë me baxhot e ndryshme të rajonit. Baxho në Cahan (Has) mbyll një pjesë të vitit, ndaj fermerët duhet të përpunojnë qumështin në fermë. Gjithashtu, rruga ndërmjet Cahanit dhe Krumës është e paasfaltuar, gjë që kufizon ndjeshëm aksesin e blegtorisë në tregjet rajonale dhe kombëtare, dhe blegtoria është në rënie të theksuar.

Diversiteti i zotërimit të tokës, ndarjes dhe menaxhimit të burimeve baritore nënvizon rëndësinë e të kuptuarit të çështjeve lokale dhe të analizimit në shkallën e "territoreve" të dinamikës në punë në sektorët e blegtorisë. Në të vërtetë, për të ndërtuar politika kombëtare (mbrojtja e mjedisit, zhvillimi rural, mirëmbajtja e aktiviteteve baritore ose furnizimi me ushqim cilësor për polin urban), është e rëndësishme të merret në konsideratë diversiteti i sistemeve pastorale dhe sistemeve të zotërimit të pranishëm - dhe ka shumë. Ky vlerësim i situatës është urgjent: në të vërtetë, në tre territoret e studiuar, pasuria pastorale mjaftëe bollshme, ndërsa numri i kafshëve është në rënie drastike vitet e fundit me largimin e shumë mbarështuesve. Kemi të bëjmë me një nënshfrytëzim të këtij burimi që mund të çojë, në një kohë afat mesëm, në një humbje të autonomisë ushqimore përsa i përket produkteve blegtorale.

Praktikat pastorale në Francë - Alice Garnier (AIDA)

I. Bujqësia pastorale në Francë

Pastoralizmi i referohet të gjitha aktiviteteve blegtorale që përdorin burime spontane (bari, furça, frutat, etj.) nëpërmjet kullotjes në zona pyjore livadhe apo kullota për të siguruar të gjithë ose një pjesë të ushqimit të tufës². Vlerësohet se blegtoria mbulon, në Francën metropolitane, gati 6% të sipërfaqes bujqësore dhe se 40,000 ferma³, ose rreth një e katërta e tyre, përdorin burime pastorale. Ky lloj mbarështimi ka të bëjë me delet, gjedhët, dhitë, derrat dhe kuajt e përhapur në të gjithë territorin dhe veçanërisht në masivet malore (Alpe, Pirene, Masivi Qendror, Jura, Vosges, Korsikë). Menaxhimi dhe shoqërimi i tufës në kullota varet nga puna e bariut që mund të jetë vetë blegtori (pronar i tufës), ose një bari me rrogë për një vit ose për një stinë.

Në Francë, që nga vitet 1950, intensifikimi dhe modernizimi i bujqësisë rezultoi në marginalizimin e praktikave pastorale, me një reduktim të përqindjes së kullotave në ushqimin e kafshëve dhe një braktisje graduale të tokave⁴. Që atëherë, numri i fermave pastorale ka rënë në mënyrë të vazhdueshme, duke ndjekur tendencën e përgjithshme të fermave blegtorale me të gjitha praktikat të kombinuara (fermat e

² Përkufizimi i Shoqatës Franceze të Pastoralizmit (AFP).

³ Ministère de l'Agriculture et de l'Alimentation, Centre d'Etudes et de Prospective (Ministria e Bujqësisë dhe Ushqimit, Qendra për Studime dhe Perspektivë) (2020). *Le pastoralisme français à l'horizon 2035, Analyse n°159* (Pastoralizmi francez deri në vitin 2035, Analiza nr. 159.). 4 f.

⁴ Mazoyer M., Roudart L. (1997) *Histoire des agricultures du monde : du néolithique à la crise contemporaine*. (Historia e bujqësisë botërore: nga epoka neolitike deri në krizën bashkëkohore). Paris: Editions du Seuil, 533 f.

specializuara në blegtori kanë rënë me 31% në numër midis 2010 dhe 2020, pra 64,000 ferma në dhjetë vjet!⁵).

Megjithatë, sot ka një rishqyrtim të çështjes pastorale. Po merren masa në nivel lokal, kombëtar dhe evropian për të mbështetur këto aktivitete dhe për të frenuar rënien e tyre. Kjo sfidë duhet të marrë parasysh specifikat dhe sfidat e blegtorisë: vështirësitë e aksesit në tokë, atraktiviteti i ulët i profesionit të bariut, varësia e konsiderueshme nga rreziqet klimatike, bashkëjetesa me grabitqarët e mëdhenj, etj.

II. Mësimi i profesionit të bariut dhe transmetimi i njohurive baritore

Menaxhimi i të ushqyerit në kullota është më i kujdesshëm dhe më teknik se ai në lug ose në livadhe⁶, dhe njohuritë në lidhje me menaxhimin e tufës vështirë se mund të rrjedhin nga një model teorik i përshkruar. Është mbi të gjitha nëpërmjet vëzhgimit, përsëritjes dhe ndërveprimit me të gjallët (barinjte, blektoret etj me eksperience) që përvoja shndërrohet në njohuri dhe më pas në dije, dhe kjo njohuri mund të transmetohet dhe grumbullohet brenda një komuniteti në një kontekst të caktuar. Profesionit të bariut (veçanërisht me rrogë) tërheq gjithnjë e më shumë njerëz me prejardhje jo bujqësore dhe/ose në rikualifikim profesional, dhe kjo kërkon nevojë specifike për trajnim profesional. Në Francë, ekzistojnë mënyra të ndryshme të të mësuarit dhe transmetimit të njohurive baritore:

- **Shkëmbimet ndërmjet profesionistëve** mund të bëhen në mënyrë joformale ose nëpërmjet strukturave që rrjetizojnë mbarështuesit-barinj, ndoshta teknikë, dhe që lejojnë shkëmbimin e përvojave (shoqatat e barinjve, CIVAM, rrjeti Patur'Ajuste, etj.).

- **Institucionet arsimore bujqësore** si shkollat e barinjve, shkollat e mesme bujqësore, CFPPA (Qendra e Trajnimit Profesional dhe Promovimi Bujqësor), CFA (Qendra e Trajnimit të Praktikantëve), ofrojnë trajnime të shkurtra profesionale (disa ditë) dhe trajnime të diplomave (disa muaj deri në dy vjet), duke përfshirë module të ndryshme për të mësuar në veçanti: menaxhimi i tufës në kullotat malore, ushqimi i tufës dhe menaxhimi i zonave të foragjereve, kontrolli i shëndetit dhe trajtimit të kafshëve, përdorimi i qenve të bagëtive, përshtatja me jetën alpine, etj.

- **Aktorë të tjerë (institucionet kërkimore dhe mësimore, institutet teknike)** punojnë në tematiken pastorale dhe prodhojnë njohuri dhe metoda (përmes fishave teknike, studimeve, librave, seminareve) që synojnë të mbështesin mirëmbajtjen dhe zhvillimin e blegtorisë blegtorale dhe trajnojnë aktorët në blegtori dhe menaxhimin e mjedisit. Për shembull, Instituti i mbarështimit (IDELE), SupAgro dhe INRAE krijuan vitin 2014 UMT Pasto një njësi teknike e përzier me tematiken pastorale. Programi Life+ Mil'Ouv (2013-2017), i udhëhequr nga Konservatori i hapësirave natyrore (Cen-LR), SupAgro Florac, Parku Kombëtar Cévennes dhe Instituti i Blegtorisë (Institut de l'Élevage), kanë rezultuar dukshëm në zhvillimin e një metode diagnostike eko-baritore që lejon aktorë të ndryshëm të mbështesin menaxhimin eko-baritorial të mjediseve të hapura⁷.

⁵ Ministria e Bujqësisë (Francë), regjistrimet e vitit 2010 dhe 2020.

⁶ Meuret M. (2010). *Un savoir-faire de bergers. (Një njohuri e barinjve)*. Versailles : Éditions Quæ, 340 f.

⁷ Garnier A., Bernard-Mongin C., Dobi P., Launay F., Lerin F., Marie J., Medolli B., Sirot B. 2016. *Përshtatja e metodës diagnostike ekologjiko-pastorale Life+ Mil'Ouv me kushtet Shqiptare*. Tiranë: Mada (Mountain Area Development Agency). 99 f. http://www.courrierdelaplanete.org/wp-content/uploads/Shqip_Adaptation-diag-eco-pasto.pdf

III. Shembuj të organizatave që mbështesin aktivitetet pastorale

Në Francë ka një sërë nismash në favor të pastoralizmit, të kryera nga institucione me status, mandat dhe teknika të ndryshme dhe financimi i të cilave mund të jetë nga fonde europiane, fonde kombëtare ose mjete të lidhura me institucionet apo shoqatat lokale. Këtu janë disa shembuj.

- **Shërbimet pastorale** (Cerpam, FAI, ADEM, SEA, etc.) janë shoqata rajonale të financuara nga autoritetet lokale dhe organet private, të cilat kontribuojnë në mbështetjen dhe zhvillimin e veprimtarive pastorale. Për shembull, ata zbatojnë operacione të tilla si rinovimi i kasolleve malore, instalimi i pajisjeve pastorale, organizimi i transportit me helikopter, etj. Ato ofrojnë komunikim, ndërgjegjësim, ekspertizë, këshilla dhe veprime trajnimi në lidhje me aktivitetet blegtorale dhe blegtorale dhe lehtësojnë lidhjen midis aktorëve në territoret pastorale. Për shembull, ata mund të ofrojnë mbështetje për krijimin dhe menaxhimin e **Grupeve Pastorale** (struktura kolektive e mbarështuesve që bashkojnë tufat e tyre dhe menaxhojnë së bashku zonat pastorale), dhe **Shoqatat e Tokave Pastorale** (shoqatat e përbëra nga pronarë privatë dhe/ose publikë që grupojnë tokat e tyre për zhvillim bujqësor ose pastoral).

- **Shoqata Franceze e Pastoralizmit (AFP)** siguron rrjetëzim dhe shkëmbime ndërmjet palëve të interesuara të pastoralizmit nëpërmjet takimeve, seminareve dhe botimeve dhe organizon grupe pune në nivel kombëtar për të ofruar ekspertizë kolektive me autoritetet përgjegjëse për politikën që lidhen me aktivitetet pastorale.

- **Shtëpia e transhumancës** (*La Maison de la transhumance* – qendra e interpretimit të kulturave pastorale mesdhetare) dhe **Shtëpia e bariut** (*La Maison du berger* – qendra e interpretimit të kulturave pastorale alpine) zbatojnë veprime ndërmjetësimi dhe shpërndarjeje me publikun e gjerë dhe palët e interesuara të turizmit rreth praktikave pastorale dhe shtegëtimin të bagëtive: ngjarje kulturore (ekspozita, panaire, festivale, shfaqje), publikime, krijimi i shtigjeve zbuluese ose rrugëve të ecjes në distanca të gjata (për shembull itinerarit franko-italian GR®69 La Route®).

- Shoqatat e barinjve janë struktura të cilat bëjnë të mundur informimin dhe krijimin e lidhjeve midis bareshave dhe barinjve. Objektivi i tyre është të mbrojnë dhe promovojnë profesionin e tyre dhe kushtet e punës që lidhen me to, të propozojnë e të ofrojnë trajnime profesionale dhe kohën e duhur për shkëmbimin e njohurive dhe përvojës, si dhe të zhvillojnë marrëdhënie me organizata dhe institucione të lidhura me blegtorinë. Në Francë ka shumë nga këto shoqata të cilat janë të shpërndara në territore të ndryshme, dhe të federuara në nivel kombëtar (Federata e shoqatave të bareshave dhe barinjve të Francës, FABB).

- **Coram** (Kolektivi i Races lokale të Masivit) është një shoqatë e cila përfaqëson dhe mbron racat lokale të vendosura në masivët kryesorë francezë. Coram përfaqëson veçanërisht Francën në Rrjetin Evropian të Barinjve dhe koordinon mbledhjen e dosjes franceze për njohjen e transhumancës (shtegtimin të bagëtive) si një vend i Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s.

- Shumë institucione të tjera si **dhomat e bujqësisë (chambres d'agriculture), parqet kombëtare, parqet natyrore rajonale, konservatorët e hapësirave natyrore, si dhe institutet kërkimore, mësimore apo teknike**, mund të jenë pjesë e mbështetjes ose të përfshihen në mbështetjen teknike për aktivitetet pastorale.

- Disa shoqata apo rrjete zbatojnë aksione për **promovimin e vlerave të racave lokale apo promovimin e produkteve** nga aktivitetet baritore. Për shembull, djathi Ossau-Iraty, në PDO (Përcaktimi i Mbrojtur i Origjinës), është, kur bëhet në kullota malore, i dallueshëm falë një shenje specifike në lëkurë dhe

përmendjes "Ossau-Iraty d'estive" (« Ossau-Iraty nga stan ») në etiketë, e cila nxjerr në pah lidhjen e saj të drejtpërdrejtë me praktikat baritore

- **Disa autoritete lokale ose rajonale** mund të sigurojnë financimin, mbështesin ose promovojnë (Festen e transhumancës, Festivalin e Filmit të Pastoralizmit, etj.) aktivitete pastorale në territorin e tyre. Mund të vëmë në dukje shembullin e **Paktit Ndërkomunal Pastoral** i cili përcakton një plan veprimi në favor të blegtorisë në territorin e komunitetit të komunave Causses Aigoual Cévennes – Terres Solidaires. Ky dokument unik në Francë u bashkëndërtua nga një grup blektorësh mbarështuesish të shoqëruar nga hulumtimi dhe të mbështetur nga zyrtarë të zgjedhur vendorë dhe shoqata e institucione mjedisore, bujqësore dhe baritore. Zyrtarët e zgjedhur votuan dhe miratuan këtë dokument dhe tani janë të angazhuar për zbatimin e planit të veprimit që përfshin rishfrytëzimin e kullotave, menaxhimin e tokës, rehabilitimin e shtigjeve të transhumancës, informimin publik, mbështetjen për transmetimet dhe objektet e fermave, prioritetin pastoral në dokumentet e urbanistikës, etj.

- Së fundi, aktivitetet pastorale mund të përfitojnë nga disa ndihma specifike nga **Politika e Përbashkët Bujqësore** e zbatuar nga Bashkimi Evropian, nëpërmjet fondeve FEADER (Fondi Evropian Bujqësor për Zhvillimin Rural), ICHN (Dëmshperblim Kompensues i Handikap Natyror), MAEC (Masat Agro - Mjedisore dhe Klimatike), "Plani i Ujkut" (sistemi kombëtar për mbrojtjen e tufave nga grabitqarët).

Njohja e pastoralizmit dhe transhumancës si Trashëgimi Botërore e UNESCO-s -

Alice Garnier & François Lerin (AIDA), Esmeralda Laçi (Universiteti i Vlorës)

Agropastoralizmi mesdhetar si një peizazh kulturor

Interesi i ripërtërirë për çështjen pastorale në kuptimin e gjerë manifestohet edhe në dispozitat për identifikimin dhe ruajtjen e trashëgimisë përkatëse. Është rasti, i UNESCO-s, për shembull, e cila në vitin 2011, me kërkesë të Shtetit Palë Francez, e përfshiu territorin e gjerë të Causses dhe Cévennes në Listën e Trashëgimisë Botërore nën titullin "peizazhi kulturor në zhvillim i agro-pastoralizmit Mesdhetar" (<http://www.causses-et-cevennes.fr/>). Një peizazh kulturor përkufizohet nga attribute materiale të peizazhit ose atributet arkitekturore (rrugët, tarracat, trashëgimia e ndërtuar, etj.) si dhe jomateriale (aktivitetet agro-pastorale, festivalet transhumane, etj.).

Një nismë tjetër në vazhdim, ende në UNESCO, është njohja e transhumancës (shtegëtimi i bagëtive) (një nga aspektet e rëndësishme të blegtorisë) si trashëgimi jomateriale e njerëzimit. Që nga dhjetori 2019, transhumanca në Alpe dhe Mesdhe është regjistruar në Listën Presantuese të Kulturës Jomateriale Trashëgimia e njerëzimit për Austrinë, Greqinë dhe Italinë. Objektivi është ruajtja, përmirësimi vlerësimi dhe promovimi i qëndrueshëm i praktikave që lidhen me Transhumancën. Kjo njohje mund të shtrihet në vende të tjera, Spanja, Franca, **Shqipëria**, Kroacia, Andorra, Luksemburgu, Portugalia dhe Rumania po organizojnë një aplikim ndërkombëtar për t'u bashkuar me dosjen fillestare. Aplikimi në UNESCO është planifikuar për në mars 2022. Prandaj, çdo Shtet Palë duhet të hartojë një inventar të attributeve që lidhen me Transhumancën (metodat e mbarështimit, praktikat e menaxhimit pastoral, njohuritë e lidhura me zanatet, me zhvillimin e produkteve ushqimore, ritualet festive, etj.) dhe të sigurojë një plan mbrojtës që detajon masat konkrete për mbrojtjen dhe mirëmbajtjen e kësaj pasurie.

Shqipëria ndodhet tashmë në këtë “valë të dytë” aplikimesh, e cila duhet të nisë punën e inventarit dhe ndërtimit me aktorët e kësaj trashëgimie të kërcënuar dhe të lënë pas dore.

Vërejtjet përmbyllëse - Shkruar nga Claire Bernard (AIDA)

Këto shkëmbime na lejuan të nënvizojmë përfitimet diskrete të mbarështimit baritor, por të cilat, të kombinuara, bëhen masive, veçanërisht për një vend malor si Shqipëria.

Nëse statistikat bujqësore nuk na lejojnë të kapim me saktësi dimensionin pastoral të aktiviteteve blegtorale, ne megjithatë mund të ndërmarrim disa shkallë të fuqishme. Ne mund të rrezikojmë disa shkallë të forta të permaseve) Bujqësia pastorale në Shqipëri është rezultat i një numri të madh fermash të cilat janë kryesisht të përziera bujqësi-blegtori. Ato përfaqësojnë afro 85% të numrit të përgjithshëm të fermave shqiptare, pra afërsisht 286,900 njësi bujqësore⁸. Këto të fundit përbëjnë shtyllën kurrizore të dinamikës social-ekonomike të territoreve rurale shqiptare.

Nga pikëpamja ekonomike dhe nga sektori i prodhimit bujqësor, kjo bujqësi blegtorale siguron vetë-mjaftueshmërinë ushqimore të vendit në mish dhe produkte qumështi: afërsisht 120,000 ton mish dele, dhie dhe viçi dhe 1,112,000 ton qumësht të shndërruar shpesh në kos, djathë, gjalpë të prodhuar në vit⁹. Produkte të shëndetshme, cilësore dhe të përbalueshme për popullatën urbane. Sovraniteti ushqimor është edhe më i rëndësishëm në kontekstin e një krize shëndetësore.

Nga pikëpamja ekologjike dhe peizazhore, këto aktivitete pastorale zgjerojnë më shumë se 54% të territorit shqiptar: makie, shkurre, pyje mesdhetare, livadhe dhe kontribuojnë në ruajtjen e funksioneve dhe cilësive të tyre ekologjike (transferimi i pjellorisë, mirëmbajtja e hapësirave të hapura dhe bimësia natyrore). Sistemet pastorale janë në zemër të bujqësisë me Vlerë të Lartë Natyrore (HNV), një shtyllë e tranzicionit agroekologjik të nevojshëm në shkallë evropiane, për të përballuar sfidat e ndryshimeve klimatike dhe ruajtjen e biodiversitetit¹⁰.

Nga pikëpamja kulturore dhe e trashëgimisë, këto sisteme bujqësore dhe të gjitha variantet e tyre (mbarështimi me me bar, blegtoria, bujqësia transhumante), janë në qendër të identitetit shqiptar dhe kanë mundur të përshtaten me kalimin e kohës, për të prodhuar sot: produkte me tipike të fortë (djathë, mish të thatë, gatime tradicionale), raca vendase të përshtatura me kushtet kullotore, traditat dhe një trashëgimi muzikore e kulturore ende të gjallë (festimet e ngjitjes dhe zbritjes së kullotave malore, këngë polifonike etj.). Këta elementë janë gjithashtu në qendër të një oferte agroturizmi të rinovuar dhe me zhvillim të shpejtë, dhe të procesit të vazhdueshëm të trashëgimisë (klasifikimi i UNESCO-s i transhumances).

Tendencat rënëse në vitet e fundit (numri i bagëtive të imta ra nga 2.9 milionë në 2016 në 2.3 milionë në 2020, pra një rënie prej - 21% në 4 vjet) zbulojnë vështirësitë e këtij sektori prodhues për t'u përballur së pari me humbjen e tij barinj të (emigracioni). Ky diskutim na lejoi gjithashtu të evokojmë disa pista, disa drejtime veprimi, në shkallë të ndryshme dhe të dimensioneve të ndryshme, për të ruajtur një lloj prodhimi që po rezulton të jetë i kërcënuar.

⁸ Vlerësimet nga Instat. (2019). Statistikat e Bujqësisë, 2019. E disponueshme në internet:

<http://www.instat.gov.al/en/themes/agriculture-and-fishery/agriculture/publication/2020/agriculture-statistics-2019/>

⁹ Marku R. (2018). *Analyse statistique et cartographique du secteur de l'élevage en Albanie depuis 1990. (Analizë statistikore dhe hartografike e sektorit të blegtorisë në Shqipëri që nga viti 1990)*. Master of Science n°160. CIHEAM-IAMM, Montpellier, France.

¹⁰ Poux X., Aubert PM. (2018). *Une Europe agroécologique en 2050 : une agriculture multifonctionnelle pour une alimentation saine. Enseignements d'une modélisation du système alimentaire européen. (Një Evropë agroekologjike në 2050: bujqësi multifunksionale për ushqim të shëndetshëm. Mësimet nga modelimi i sistemit ushqimor evropian)*. Iddri-ASCA, Study N°09/18, Paris, France, 78 f. E disponueshme në internet :

https://www.iddri.org/sites/default/files/PDF/Publications/Catalogue%20Iddri/Etude/201809-ST0918-tyfa_1.pdf

- Trajnimi dhe transmetimi i njohurive: gjeni metodat e duhura për të promovuar dhe strukturuar trajnimin e barinjve dhe blegtorëve dhe për të inkurajuar transmetimin e njohurive midis bashkëmoshatarëve dhe mbështetjes teknike.
- Menaxhimi i tokës dhe hapësirave pastorale: artikuloni aftësitë, kompetencat dhe mjetet e disponueshme (inventarët pastoralë, qiratë dhe lehtësinë e aksesit në kullota) për të lejuar përdorimin më të mirë të burimeve baritore të disponueshme në një numër të madh në Shqipëri.
- Mbështetje për prodhimin pastoral dhe zhvillimin e tij në tregje: përshtatni mjetet e PPB-së dhe të shtyllës së dytë në veçanti (IPARD) – në formën e një ndihme të dedikuar dhe të qëndrueshme me kalimin e kohës – për t'u siguruar sistemeve blegtorale një shikueshmëri afatgjatë, të mbështesin mbrojtjen dhe promovimin e produkteve nga ky mbarështim në tregje (tregues gjeografikë dhe standarde të tjera vullnetare) duke punuar në cilësinë dhe gjurmueshmërinë e tyre.
- Promovimi: inventarizimi, njohja dhe promovimi i sistemeve pastorale, diversiteti i tyre, specifika dhe përshtatshmëria e tyre, nëpërmjet rrjeteve evropiane dhe ndërkombëtare.
- Inkurajimi dhe lehtësimi i krijimit të rrjeteve të mbarështuesve-barinjve dhe integrimi i tyre në rrjetet evropiane dhe mesdhetare.
- Përmirësimi i kushteve të punës dhe të jetesës në kullotat malore dhe në zonat rurale në përgjithësi.

Ditën e shkëmbimeve rreth blegtorisë në Tiranë, 9 nëntor 2021. (Foto : Claire Bernard).